



Ordkommisjonen

Stadig fødes nye ord i språket vårt. Noen oppstår ganske spontant hos én eller flere språkbrukere og spres gjennom uformelle kanaler, sakte og snikende – eller eksplosivt som ordet «snikislamisering». Andre får terminologisk behandling og vedtas av komiteer. Noen ord blir døgnfluer, andre fester seg og finner med tiden veien inn i ordbøkene.



Ordsmed Heidi Hammer ved Språkseksjonen på Kripos.

Heidi Hammer er fagoversetter og statsautorisert translator ved språkseksjonen på Kripos. Hun må daglig ta stilling til nye ord og uttrykk på politi- og jussfeltet. Språkseksjonen er en intern oversettjeneste som står til disposisjon for Kripos-tilsatte som trenger hjelp med oversetting, korrektur og språkvask – alt fra finvask til kokvask! All terminologi som utredes ved seksjonen, blir samlet i en termdatabase som dekker fem språk.

– Arbeidet med nye ord og uttrykk kan være en omfattende prosess. Først må vi finne ut hva som ligger i det utenlandske uttrykket vi trenger et norsk ord for. Jeg finner definisjoner i bøker og på Internett og spør fagfolk og morsmålsbrukere. Ja, og så konsulterer jeg selvsagt ordbøkene flittig. Det er viktig at et nytt ord gir samme assosiasjoner som det opprinnelige ordet gjør på opphavsspråket. Samtidig må det passe i en norsk virkelighet, forteller Hammer.

Mønsterpraksis

Vi leser stadig oftere om «best practice» på ulike områder, det vil si framgangsmåter som i praksis har vist seg å fungere bedre enn andre, og som dermed blir eksempler til etterfølgelse. Når det dukker opp et slikt begrep, prøver en gjerne med en direkte oversettelse først, i dette tilfellet «beste praksis» eller «bestep praksis». Denne oversettelsen kan sikkert fungere for dem som allerede vet hva begrepet innebærer. Men om ordet skal bli forstått og brukt av så mange som mulig, bør det føye seg inn i kjent mønster og, ideelt sett, virke umiddelbart gjenkjennelig. Hammer var ikke fornøyd med forslagene «retningslinje», «norm» og «standard», dels fordi disse ordene allerede er etablert med en videre betydning, dels fordi man mister aspektet «å strekke seg etter en hevdvunnen og forbillidlig praksis».

– Vi må gå inn i ordet og spørre hva som faktisk ligger i det, og hva vi tillegger det. Hvilket ord ville jeg brukt i norsk sammenheng? Da kom jeg fram til «mønsterpraksis», etter modell av «mønsterelev». Mønsterelev kan man jo bare bli ved å te seg som et forbilde – gjennom praksis.

Grensesprengende?

Ikke alle avløserord er like gjennomtenkte. Betegnelsen «cross border crime» dukket opp i forbindelse med at politiet trappet opp innsatsen mot organisert kriminalitet. Det handler om kriminalitet som krysser

til side 2 →

Sjå opp for kommasmygaren!

Sommarfuglen kommasmygar og andre artar kan du lese meir om på nettstaden til Artsdatabanken, som er ein nasjonal kunnskapsbank knytt til NTNU. Artsdatabanken forvaltar kunnskap om norske artar og naturtypar. I arbeidet med å kartlegge og skape interesse for biologisk mangfald er norske namn eit viktig element, og i år blir ein namnebase med norske og internasjonale artsnamn gjord klar til bruk. Lange lister med namn på alt frå karplantar til kamelhalsfluger har vore til høyring.

Høyringsfristen er gått ut, men det er aldri for seint å hyggje seg med namna på t.d. biller, raudalgar og mosar. Nokre av våre mosefavorittar er piggpistremose, blygglefsemose og vrengjehutremose. Les meir på www.artsdatabanken.no.

Språkrådet

www.spraakradet.no
www.spraakradet.no

- Aktuelt
- Ordbøker
- Råd om språk
- Fakta om norsk
- Lov og rett
- Leik og lær
- Andre språksider

OPPSLAGSTAVLA

Pollachius pollachius ...

... er det latinske namnet på fiskearten lyr. Statspoeten som har skrivt diktet «Helt pollachius» på side 4, heiter Ragnar Sandbæk og arbeider i Fiskeridirektoratet. Er det fleire lyriske lesarar der ute?



Stadnamn

Vi presiserer at lov om stadnamn enno ikkje er endra. Stortinget har vedteke å be Kultur- og kyrkjedepartementet om å greia ut ei lovending slik at det ved fastsetjing av skrivemåten av gards- og bruksnamn skal leggast sterkare vekt på synspunkta til grunneigaren. Endringsframlegget er ikkje lagt fram.

Klarspråksprisen

Maud Gjeruldsen Bugge har utforma kunstgjenstanden som vinnaren av Statens klarspråkspris skal få til odel og eige. Bugge er kunstnarleg leiar og designsjef ved Hadeland Glassverk. Fornyingsminister Heidi Grande Røys deler ut prisen i august.

→ *Ordkommisjonen ... fra side 1».*

geografiske grenser, som for eksempel menneskehandel og narkotikasmugling. Den første oversettelsen var «grenseoverskridende kriminalitet».

– Her tok man i bruk det første og beste avløserordet – men noen mønsterpraksis var det neppe! «Overskride» brukes mye i overført betydning, slik at den moralske konnotasjonen til «grense» lett melder seg hos leseren. Men slik sett er all kriminalitet grenseoverskridende, konstaterer Hammer tørt.

Begrepet har også skapt en del forvirring i mediene. Blant annet er det blitt skrevet om Kripos' arbeid mot «grensesprengende kriminalitet».

– Det må nesten bety at kriminaliteten er blitt epokegjørende – eller «ekstra kriminell»? For ikke å snakke om «grenseoverskridende kriminalitetsbekjempelse». Mener de at politiet skal bryte alle grenser for å bekjempe kriminalitet? spør Hammer.

Selv har hun foreslått «grensekryssende» som avløserord for «cross border» i denne sammenhengen.

Krav til avløserord

Hva som er et godt avløserord, er det mange meninger om. Ulike ordsmeder legger vekt på ulike aspekter, og prinsippene kan lett kollideres.

– Engelsk blir ofte oppfattet som mer «økonomisk», med «korte» og «greie» uttrykk. Norske alternativ som både skal speile den engelske termen og være mest mulig selvforklarende, blir fort lange og tungvinte. Folk vil ikke ha «klumpete» termer! Men

«ugjennomsiktige» ord kan også være svært vanskelige å få innarbeidet, selv om de er korte og velklingende. Siden ingen begreper er like, er det vanskelig å sammenligne alternativene objektivt eller sette opp faste regler for ordvalg, sier terminolog og førsteamanuensis Johan Myking ved Universitetet i Bergen.

Fruktbar orddugnad

At hver sak er spesiell i ordenes verden, går fram av en liten idédugnad som tre miljøer var med på i vinter: språkseksjonen på Kripos, etterforskere på Kripos og rådgivere i Språkrådet. Utgangspunktet var en forespørsel om avløserord for «child grooming» i den spesialiserte betydningen «å bearbeide et barn – oftest ved å avtale et møte over Internett – i den hensikt å begå seksuelle overgrep».

En mulighet er å norvagisere det engelske ordet, altså å tilpasse det til norsk fonetisk og ortografisk: «å grom(m)e» og «grom(m)ing». Kanskje praktisk, men «gromming» sier i utgangspunktet ikke stort. Og i den grad det sier noe, kan det være misvisende, for vi har allerede to ord som uttales på samme vis, men har ulikt opphav og betydning. I verste fall kunne denne løsningen ha gjort det vanskelig å bruke ord som «gromgutt» i den opprinnelige betydningen.

Det engelske verbet «groom» brukes blant annet om å stelle og strigle hester, pleie dyr eller seg selv og videre om å lære opp og forberede. Dyr eller mennesker imellom er «grooming» òg stell (for eksempel lysking) for å styrke sosiale bånd. En slik ferdiglaget

delbetydning har ikke den norske ekvivalen-ten. I det engelske språket boltrer man seg gladelig i metaforer og gir kjente ord nye eller utvidede betydninger. På norsk er vi mer tilbakeholdne med den slags leken bruk av kjente ord, særlig når emnet er alvorlig. Derfor blir det vanskelig å få gjennomslag for å oversette til noe så malende som «barne-strigling», og «barnestell» er heldigvis opptatt. Enda djervere metaforbruk kunne gitt ord som «barnefisking» eller «tillitsfisking», som noen foreslo under idédugnaden.

En god framgangsmåte er å se på selve fenomenet med friske øyne. Her er det ganske enkelt snakk om en slags «innynding» eller «sjekking», mente noen. «Bearbeidelse» sier også noe om prosessen, og får fram det bevisste og målrettede i den. Det har en tydelig negativ valør når det brukes i sammenhengen «bearbeidelse av mindreårige». Men i likhet med «grooming» representerer «bearbeidelse» gjerningen fra overgriperens synsvinkel. I offentlige dokumenter kan det derfor være behov for å distansere seg fra begrepet ved for eksempel å sette det i anførselstegn. Etterforskerne var opptatt av å få frem alvoret i selve «grooming-prosessen». De hadde selv brukt «ulovlig manipulasjon» eller «ulovlig bearbeidelse», men syntes ikke uttrykkene var dekkende nok.

Forslaget som til slutt ble sendt til oppdragsgiveren, var «barnelokking». Hovedargumentet var at «lokking» i denne sammenhengen faktisk er i bruk fra før – barn er blitt advart mot «lokkere» i lange tider.

Visste du at

Kripos er kortnavnet for «Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet»? På nynorsk er det fulle navnet «Den nasjonale eininga retta mot organisert og annan alvorleg kriminalitet».

Kripos feirer sitt 50-årsjubileum i år? Om du vil bruke bokstaver istedenfor tall, heter det *femtiårsjubileum*. Vi gratulerer!



På godt norsk

best practice mønsterpraksis, bestep praksis

cross border crime grensekryssende/grensekryssande kriminalitet

child grooming barnelokking, bearbeidelse/bearbeiding av barn (i seksuelt øyemed)



Lovhenvisninger

Skal titler på lover skrives med stor eller liten forbokstav? Bruker vi lang eller kort tittel? Hvordan skal vi referere til navn på lover i løpende tekst? Hva med målformen? Her er en oppsummering.

Stor eller liten forbokstav

Navn på lover og forskrifter skrives med liten forbokstav:

- lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. (hvitvaskingsloven)

Regelen om liten forbokstav gjelder også forskrifter, traktater, konvensjoner o.l.:

- bevilgningsreglementet
- barnevernkonvensjonen

Men når forleddet er et egennavn, skal forbokstaven være stor:

- Bernkonvensjonen
- Svalbardtraktaten

Merk også at Grunnloven skrives med stor forbokstav.

Tittel

Alle lover har en lang, offisiell tittel. Det er den lange tittelen som brukes i f.eks. juridiske dokumenter, og den innledes nesten alltid med «lov om ...».

Dersom vi også vil ta med datoen da loven ble godkjent i statsråd og lovens nummer, settes denne informasjonen mellom *lov* og *om*. I juridisk språkbruk er det vanlig å utelate *av* foran datoen.

- lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her

Korttittel

Mange lover har en korttittel i tillegg til den lange. En korttittel er offisiell bare hvis den står i parentes etter navnet på loven i Lovdata og Norges lover, slik:

- lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)

Andre lover har gjennom praksis fått mer eller mindre innarbeidede korttitler. Disse korttitlene er ikke offisielle.

- lov om målbruk i offentlig teneste → målbrukslova eller mållova

I vanlige prosatekster er det mer vanlig og leservennlig å bruke korttittel (offisiell eller uoffisiell) når vi henviser til lover.

Forkortelser

Det finnes ingen offisiell liste over forkortelser for lovtitler. Skrivemåten i forkortelsene som er oppgitt i Lovdata, kan derfor avvike fra skrivemåten i dokumenter fra det ansvarlige departementet.

I offentlige dokumenter som lovproposisjoner og rundskriv er det mer vanlig å bruke korttitler enn forkortelser. Forkortelser brukes i en del andre sammenhenger, blant annet i brev.

Lovforkortelser følger hovedregelen om forkortelser. Det betyr at de skal skrives med punktum:

- straffeloven → strl.

Utheving

I løpende tekst er det ikke vanlig å utheve lovtitler. Men hvis en lovtittel er lang, kan vi bruke kursiv eller anførselstegn for å skille den fra resten av teksten:

- Han hadde ikke satt seg inn i «lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her» tidligere.

Inndeling: paragraf, ledd og punktum

Lover er delt inn i *paragrafer*, som igjen er delt inn i *ledd*. Et ledd kan være delt inn i flere *punktum*, *bokstaver*, *numre* eller *strekpunkter*.

Vi kan skrive ordet *paragraf* eller bruke tegnet §. Paragraftegnet står alltid foran tallet:

- § 21

Når vi viser til flere paragrafer, bruker vi vanligvis to paragraftegn:

- jf. §§ 10 og 15
- se §§ 10 til 20

Noen lover har en kapittelvis nummerering, med en kombinasjon av kapittelnummer og paragraftegn. Det første tallet viser til kapittelet, det andre til paragrafen. Det skal være bindestrek mellom de to tallene:

- § 2-1

Det er ikke noe i veien for å innlede en setning med paragraftegn.

Ordenstill

Når vi refererer til nummer på ledd og punktum, bruker vi helst bokstaver, ikke tall:

- § 21 første ledd

Formen *annen/annet* (for «nummer to») brukes mye i juridisk litteratur. Det er også mulig å bruke *andre*. Unngå å veksle mellom formene i én og samme tekst.

Tegn og mellomrom

Det skal være mellomrom mellom paragraf og tall og mellom tall og bokstav:

- § 126 a

Det skal ikke være komma mellom paragraf og tall eller mellom ledd og punktum:

- kulturminneloven § 10 første ledd tredje punktum

Genitivs-

I juridisk litteratur er det vanlig å utelate genitivs-*s* når man henviser til lover med korttittelen:

- utlendingsloven § 21

Når vi ikke har med hele korttittelen, men bare det siste leddet, skal *s*-en være med på bokmål:

- lovens § 21

På nynorsk skriver vi slik:

- § 21 i lova/loven

Målform

Når vi henviser til den lange tittelen på en lov eller forskrift, bruker vi målformen som den aktuelle loven er skrevet i:

- Selskapet fikk bot for brudd på lov om burettslag § 1-5.

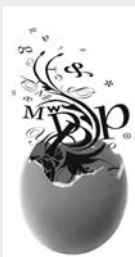
Annerledes er det hvis vi bruker korttittelen. Den skal være i samme målform som teksten vi skriver.. Noen ganger må vi oversette korttittelen selv:

- Selskapet fikk bot for brudd på borettslagsloven § 1-5.

Det som står ovenfor, gjelder vanlig prosa. I lovttekster henviser vi alltid til en lov på lovens egen målform, også når vi bruker korttittelen.

SPRÅKTIPS

SPRÅKEGGET



Bidrag til denne spalten er verpet av skrivende mennesker i stat og presse. Dagens eksempel er hentet fra Dagsavisen.

Politidistriktet etterforskes av Spesialenheten for grov uforstand i tjenesten [...].

De uforstandige har endelig fått ansvar og oppgaver! Er det dette som kalles «inkluderende arbeidsliv»?

Bin-destrek

Automatisk orddeling kan gje oss mange artige nye ord. Disse døma er henta frå norske aviser: *heisan-ordning, svigermord-rømmen, velferd-spermisjon, pils-pisser, vind-yrker, poten-spiller, sydame-rikansk, do-planger, budsjett-aper.*

Du kan bruke mjuk bindestrek om du vil ha kontroll over delinga av ord som hamnar på slutten av ei linje. Slik kan du unngå at ordet «bindestrek» blir «bin-destrek». Mjuk bindestrek lagar du ved å trykke på «Ctrl» + «-». Når ordet ikkje står på slutten av ei linje, «forsvinn» bindestreken av seg sjølv.

DIKTET

Helt pollachius

Ser ut som en kjei sei
når du lempet den
inn over båtripa
men legger seg pent i ro
uten sprell og spasmer
som en dorsk torsk
kan jo bli helt pollachius
av sånt.
Noensinne hørt om en yr lyr?

Ragnar Sandbæk

FOR MÅLTROSTAR

Sist såg bokfinkane på bøyinga av inkjekjønnsord som endar på *-ium* og *-eum*. Desse orda misser *-um-* før bøyingsendingane i begge mål. (Unntak: stofford som *opiumen/opiumet*.)

Bortsett frå *um-*bortfallet i bestemt form er *ium-* og *eum-*orda regelrette, jamfør t.d. *hus*: eit hus – huset – hus – husa
eit museum – museet – museum – musea
eit medium – mediet – medium – media

Merk: På nynorsk er ubunden form eintal av inkjekjønnsord alltid lik ubunden form fleirtal. Vi legg ikkje til noka *r-*ending. *Museum* og *jubileum* har òg heilt regelrette synonym: *jubilé* og *musé*.

Men ver varsam med *ium-*ord, og ikkje skriv *eit kriterie* og *eit stadie*! Rett nok finst det ord med *-ie* i grunnforma, men det er hankjønnsord (*ein subsidie* – *fleire subsidiar*). *Eit kjemikalium/kjemikal* kan òg heite **ein** kjemikalie. Her er det ingen tydingsskilnad. Men *eit studium* (*fleire studium*) er noko anna enn ein studie (*fleire studiar*)!

Hjelp til ordkledning!

Har du nokon gong ønskt deg eit treffande ord for noko eller nokon som du elles treng mange ord for å beskrive? I norsk har vi ein god del slike nyare skreddarsydde ord, t.d. *rikssynsar*, *linselus* og *satsebuss*.

I førre utgåve introduserte vi ordet *kumlekoma* om den mette døsen etter t.d. ein seminarlunsj. Denne gongen spør vi: Kven kan klekke ut eit godt ord for «papiret du alltid gløymer på kopiplate, og som ein kollega kjem med seinare»?

Send forslaget til stat@sprakradet.no. Merk e-posten «nytt ord».

Veit du om andre fenomen som ropar på eit eige ord? Skriv til oss, så kan vi kanskje be om hjelp til det òg.

Millionvis

Etter tal med desimalar skal det grovt sett vere fleirtalsform av ordet million: 1,5 millionar. Men når desimalen er 1, er det valfritt: 1,1 million[ar]. Merk òg: halvannan million.

FOR BOKFINKER

«Blant den anmeldte kriminaliteten er skatte- og momsrelaterte lovbrudd [...]», kan vi lese i en politirapport.

Preposisjonen *blant* styrer gjerne ord og uttrykk som betegner en gruppe, flere individer eller fenomener:

- *Hun er blant de fremste på sitt felt.*
- *Blant søkerne til stillingen er Peder Ås og Lars Holm.*
- *Det er en forræder blant oss.*

Vi bør altså ikke bruke *blant* sammen med et entallsord (kriminaliteten). Selv om ordet *kriminalitet* er en samlebetegnelse (forbrytelse, kriminell virksomhet), er det fortsatt grammatisk entall, i likhet med f.eks. *politiet*: Vi kan høre at en setning som «blant politiet» er gal, selv om den er forståelig. Det riktige er «blant politifolk» eller «i politiet».

I stedet for den setningen som står i rapporten, kunne skribenten med hell ha skrevet «Blant de anmeldte forbrytelsene er [...]» eller mer muntlig: «Noen av de anmeldte forbrytelsene er [...]».

STATSSPRÅK

Bladet for godt språk i staten

Adresse:

Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

Telefon til Språkrådet og Statsspråk:

22 54 19 50

Redaktør:

Torunn Reksten
torunn.reksten@sprakradet.no

Abonnement og adresseendring:

Lars Erik Klemsdal
lars.erik.klemsdal@sprakradet.no

Utforming:

Marit Heggenhougen | cmykdesign.no

Trykk:

NR 1 Arktrykk

Opplag:

18 500
Redaksjonen avslutta 22.05.2009

ISSN 0805-164X